

Petr Pokorný, Petr Šída (eds.) a kolektiv: Hinterland aneb Pestrá historie českých pískovcových krajín

Pískovcová skalní města severních a východních Čech a navazující, převážně lesnaté krajiny na písčitém podloží představují mimořádný fenomén středoevropské přírody, kterému naši přírodovědci a ochránci přírody dlouhodobě věnují pozornost (např. Härtel a kol. 2007). Nové vědecké poznatky, a především jejich promyšlená syntéza, kterou přináší kniha *Hinterland*, pak přesvědčivě ukazují, že právě historická perspektiva je klíčová pro pochopení současné podoby těchto krajín a plánování jejich ochrany.

Hinterland. Archeologie severočeských pískovcových krajín je kolektivní monografie pohybující se na pomezí postglaciální paleoekologie a environmentální archeologie. Těžiště knihy spočívá ve sledování dlouhodobého vývoje přírody pískovcových krajín, velký prostor je však věnován i archeologickým dokladům přítomnosti člověka a jeho vlivu na přírodu. Publikace se opírá o rozsáhlý výzkum Petra Pokorného, Petra Šídy a dalších badatelů, přičemž oba jmenovaní jsou jejími editory.

Hlavním autorem je P. Pokorný, přední český paleoekolog s mimořádnými syntetickými schopnostmi a zároveň zkušený a osobitý popularizátor témat souvisejících s kvartérní historií přírody a vztahem člověka ke krajíně. Jeho autorský rukopis je v publikaci výrazně přítomen, a to jak v odborném, tak stylistickém smyslu. Je prvním autorem 9 kapitol. Prvními autory zbývajících pěti kapitol jsou palynolog Vojtěch Abraham, archeolog P. Šída, požárový ekolog Přemysl Bobek, malakoložka Lucie Juříčková a paleoekolog a ochránce

1 Začátek terénního odkryvu v Okrovém převisu v Pravčickém dole (České Švýcarsko). Snímek z recenzované knihy. Foto P. Pokorný

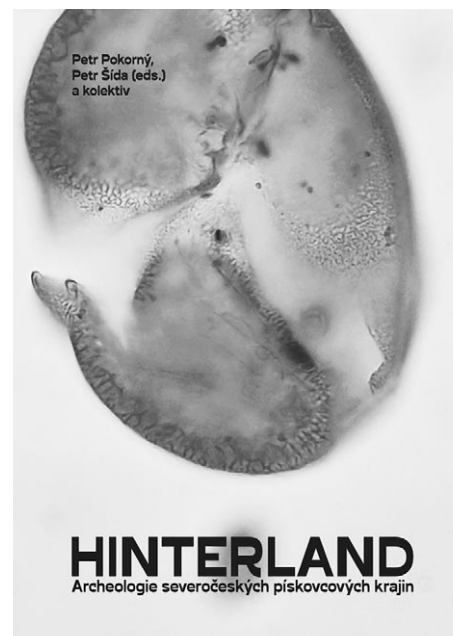
přírody Jindřich Prach. Autorský kolektiv má celkem 15 členů a propojuje tak badatele různých specializací.

Kniha je rozdělena do tří oddílů. První část Hlavou a rýčem se věnuje metodologickým otázkám a případovým studiím ze čtyř různých pískovcových krajín. Druhý oddíl Surfování na časové ose představuje aktuální názory na přírodu doby ledové, postglaciální vývoj lesů a působení člověka v pískovcových krajínách. Třetí část, poněkud záhadně nazvaná Čtyři praktická cvičení v paleoekologickém relativismu, zahrnuje tematicky a stylisticky poměrně různorodé kapitoly od čtyř různých prvních autorů.

Dílčí postřehy a hodnocení

Už první dojem z knihy je silný. V ruce působí skoro jako svazek vytažený ze staré rodinné knihovny, která v sobě skrývá nejedno tajemství. Fotografický doprovod je krásný, ilustrativní a vystihuje jistou pochmurnost pískovcových krajín (byť podobné výtvarné pojetí známe i z některých předchozích publikací autorů).

Texty jsou suverénní, plynulé, se snahou o jistý přesah a stylistický „šmrnc“ – v tomto ohledu kniha drží vysoký standard, na jaký jsme u hlavního autora zvyklí. Také příspěvky ostatních autorů jsou kvalitní, i když jejich tematická i stylová rozmanitost může čtenáře zprvu překvapit. Ve výsledku však různé perspektivy i autor-

ské styly knihu spíše obohacují. Formálních a drobných stylistických chyb jsem v textu neobjevil mnoho a nerušily plynulé čtení. Snad jen užívání výrazu evidence ve smyslu doklady nebo důkazy působí jako anglicismus, jemuž bylo možné se vyhnout.

Z obsahu jednotlivých kapitol se sluší neprozrazovat příliš. Pro mě osobně patřily k nejzajímavějším – a místy doslova fascinujícím – pasáže věnované detailům velkoryse koncipovaného mezioborového výzkumu vybraných pískovcových převisů, zejména pak lokality Velký Mamuták v Českém ráji. Sugestivní líčení výzkumu v kombinaci s působivými fotografiemi vtahuje do děje natolik, že můžete mít pocit, jako byste byli s autory přímo na místě. To je popularizace vědy v tom nejlepším slova smyslu.

Zásadní je rovněž pasáž shrnující nejnovější poznatky o přežívání dřevin v moravské Panonii během posledního glaciálního maxima, byť její relevance pro hlavní téma knihy je podle mého soudu omezená. Pro zasvěceného čtenáře budou mimořádně zajímavá i „kouzla“ V. Abrahama s pylovými daty a zejména výsledné rekonstrukční mapy změn druhového složení lesů. Přestože jednotlivé kapitoly mají rozdílný charakter, při čtení jsem se nenudil ani u jedné z nich.

Erudice autorů je nepochybná a věcných nedostatků jsem v knize zaznamenal minimum. Za zmínku snad stojí otázka polohy glaciálních refugií našich populací habru obecného (*Carpinus betulus*), která podle novějších fylogeografických studií neležela daleko na jihovýchodě (str. 108), ale blíže – pravděpodobně na severu Balkánu nebo v karpatsko-panonském prostoru (Postolache a kol. 2017, Mítka a kol. 2023).

Pro část čtenářů by mohlo být rovněž přínosné, kdyby kniha zmínila i další periferní krajiny České republiky, v nichž byly v posledních desetiletích identifikovány nečekané aktivity pravěkých lidí. Vedle jižních Čech a Šumavy se nabízí např. českomoravské pomezí a Bílé Karpaty – byť posledně jmenované území už leží mimo hlavní zájmový prostor knihy, jímž je oblast Českého masivu.

Polemika jako styl:

mezi čtivostí a otevřenou debatou

Není pro mne snadné vyjadřovat se kriticky ke stylu psaní v knize, k jejíž celkové literární úrovni vzhlížím – zvláště když je autorský kolektiv z velké části složen z blízkých kolegů a přátel. Přesto považuji za poctivé upozornit na několik rysů textu, které mě jinak převážně pozitivní dojmy z četby narušovaly a nutily mne k pochybovačným a někdy i nesouhlasným grimasám.

Autoři na více místech volí polemický styl, který sice zvyšuje čtivost a razanci výkladu, zároveň však někdy předem disqualifikuje alternativní pohledy. V rétorice jsem objevil např. zlehčování odmítaných postojů, jejich zjednodušování a naznačování, že případný nesouhlas pramení spíše z emocionálních či ideových pohnutek než z věcné podstaty problému.

Hned v úvodní části knihy se píše, že příroda si vystačí sama a za všech okolností (jen lidé to prý občas mívají komplikované, a to zejména mezi sebou a ve svých hlavách). To je docela traskavý programový výrok v knize, která vznikla v rámci projektu financovaného Ministerstvem životního prostředí a zaměřeného na plánování ochrany zvláště chráněných území. Je proto dobře, že samotný obsah knihy tento program plně nerespektuje. Především závěrečná kapitola vedená J. Prachem nabízí příklady dobré ochranné praxe a konkrétní doporučení pro ochranu pískovcových krajín. Výše uvedený pohled je navíc

značně zjednodušující – v řadě obtížných diskuzí týkajících se přírody a její ochrany přece nehraje roli jen mentální nastavení aktérů, ale i složitost diskutovaných přírodních jevů a nedostatečná míra jejich poznání.

Podobně, byť v opačném gardu lze nahlížet na tvrzení, že silnou stránkou paleoekologie je, že odhlíží od běžné lidské perspektivy a z ní plynoucích společenských objednávek (str. 207). To by platilo pouze tehdy, kdyby paleoekologii nedělali lidé. Avšak interpretační prostor je zde, stejně jako v dalších (nejen) historických disciplínách, velký, a jedny a ty samé výsledky lze vykládat různě. Vždyť i motto knihy zdůrazňuje pokoru k možnostem poznání a připomíná, že historické rekonstrukce jsou nevyhnutelně pouhými interpretacemi založenými na stopách minulosti v současnosti. Tento metodologický odstup však v knize místy kontrastuje se silnými vyjádřeními k otázkám, o nichž se v odborné literatuře dlouze diskutuje – např. k zákonitostem formování rostlinných společenstev (str. 108) nebo ke konceptu invazních druhů (str. 208). Okrajově se text dotýká i kontroverzního tématu globálního oteplování, které s hlavním zaměřením knihy souvisí spíše volně.

Jedním z hlavních motivů celé práce je důraz na neustálé proměny přírody v čase (panta rhei). Paleoekologie je zde představena jako věda studující změnu, zatímco neměnnost je označena za podivný a heuristicky neplodný koncept, spojený

s romantickým sněním a „inženýrským apetitem“ (str. 209). Takto vyostřený protiklad však realitu podle mého názoru zase nepřijatelně zjednodušuje. Ani v knize rekonstrukční modely vývoje lesů v pískovcových oblastech přece neukazují neustálé proměny, ale spíše několik fází, které často přetrvávaly po tisíciletí. Jde o formu stability, kterou nelze považovat za zanedbatelnou – a která je pro úvahy o ochraně přírody podstatná. O případech holocenního přežívání tajgových ekosystémů na Dokesku nebo glaciální perzistence listnatých dřevin na jižní Moravě nemluvě, ty uvádějí sami autoři.

Co říci závěrem

Rád bych zdůraznil, že razance a jisté zjednodušení k populárně-naučným textům patří a řadě čtenářů knihy Hinterland budou vyhovovat. A i rezervovanější čtenář, který odliší věcné pasáže nabitými novými poznatky a mezioborovými souvislostmi od rétorických figur, v ní najde cenný zdroj poznání a inspirace. Navzdory výhradám tak jde o knihu, která významně obohacuje debatu o historii české přírody a o vztahu člověka k ní – a stojí za pozorné přečtení.

Citovaná literatura je uvedena na webové stránce Živý.

**Nakladatelství Kodudek, Praha 2025,
288 str. Doporučená cena 689 Kč**

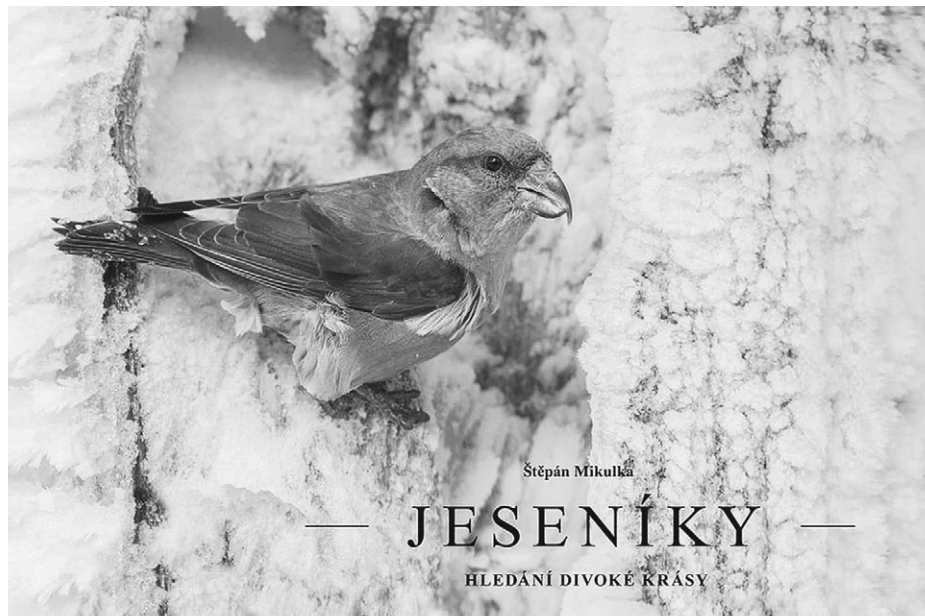
Leo Bureš

RECENZE

Štěpán Mikulka: Jeseníky – hledání divoké krásy. Ptáci, mravenci, jeleni a další havěť a bejlí v Jeseníkách – kniha fotografií přírody

Než začnu pět ódy a vřít superlativy, nejprve tradičně několik technikálií: recenzovaná kniha má formát A4 naležato, váží

1,85 kg (nedoporučuji číst v posteli), má 298 stran na těžké křídě, obsahuje 275 různě velkých fotografií (i přes dvě stránky)

a dokonce i zvukové záznamy projevů některých zvířat (na každý měsíc jiné), které uslyšíte z vlastního mobilu načtením QR kódů na posledních stránkách knížky. Všechny snímky vyfotografoval a text napsal Štěpán Mikulka z Bruntálu, který se podílel i na grafice a sazbe, knihu vydal vlastním nákladem a velice zdařile byla také vytištěna. K sehnání je u autora (viz czechwildlife.com).

K dalším – a hlavním – mimořádnostem knihy patří její obsah – fotografie propojené s textem. Pod označením wildlife existují celostátní i mezinárodní fotografické soutěže a výstavy. Příroda je pestrá, námětů „habaděj“, stále lze objevovat unikátní scenerie a originální záběry. Pak zadržujeme dech především nad technicky zvládnutou ojedinělostí. Tato Mikulkova knížka (doufejme, že není poslední) je však ještě v něčem jiná, nebojím se ji nazvat „veřejným vyznáním lásky k jesenické přírodě obrazem i slovem“. Protože v ní nejsou jen fotografie, ale stejně zdařilý text. A ne ledajaký! Prohlížíte-li publikaci, žasnete nad fotografiemi a upřímností vyznání prosakujících z Mikulkových textů, pak jistě pochopíte, proč jsem už předem musel tu přehršel emocí nadpisem poněkud ztlumit.

Protože Štěpána dobře znám už víc než pětadvacet let a mnoho hodin jsme spolu strávili venku i v pracovně při diskuzích, nepříjde mi forma jeho textu ani kvalita a unikátnost většiny fotografií nijak zvláštní. „Von je zkrátka takovej, to na něj pasuje,“ řekl bych stručně. Protože dobře znám jeho nasazení v terénu, těžkou fotovýbavu,